

Wpływ turystyki na środowisko przyrodnicze w opinii turystów Biebrzańskiego Parku Narodowego

The influence of tourism on natural environment in opinion of tourists in Biebrza National Park

Halina Kiryluk

Politechnika Białostocka, Wydział Zarządzania, Katedra Turystyki i Rekreacji

Małgorzata Borkowska-Niszczota

Politechnika Białostocka, Wydział Zarządzania, Katedra Turystyki i Rekreacji

Abstract

The aim of the article is to show the results of the questionnaire research concerning environmental aspects of development of tourism in Biebrza National Park, particularly tourists' perception of the influence of development of tourism on the environmental condition of the researched area, respondents' attitude against the nature, pro-environmental behavior during touristic journey and estimation of behavior of other tourists against environment.

Key words

attitude against environment, pro-ecological operations, tourism pressure on environment

Biebrzański Park Narodowy powołany został przede wszystkim do celów naukowo-badawczych i edukacyjnych. Jego atrakcyjność powoduje jednak, że park przyciąga corocznie dużą liczbę turystów – ponad 36 tys. osób rocznie. Recepji turystycznej towarzyszy często szereg negatywnych skutków, które powodują degradację środowiska przyrodniczego. Może to w konsekwencji doprowadzić do utraty cenności walorów przyrodniczych. Stąd też na obszarach przyrodniczo

cennych pojawia się istotny dylemat – chronić to co cenne, czy udostępnić to co atrakcyjne?

Obecnie jednym z najważniejszych światowych kierunków w ochronie przyrody jest dążenie do integracji funkcji ekologicznych obszarów chronionych z ich rozwojem społeczno-gospodarczym. Turystyce przypisuje się szczególną rolę w tym procesie, gdyż przy odpowiedniej organizacji może ona stanowić narzędzie aktywnej ochrony przyrody i stymulator zrównoważonego rozwoju parków narodowych.

Rozwój turystyki w Biebrzańskim Parku Narodowym powinien być tak zorganizowany, aby nie powodować szkód w środowisku przyrodniczym, które mogą doprowadzić do znacznego uszkodzenia ekosystemów i zagrazić trwałości chronionej przyrody. Ograniczeniu swobodnej penetracji turystycznej obszaru (dzikimi ścieżkami), a tym samym presji turystów na środowisko przyrodnicze, służyć mają: wzrastająca liczba ścieżek dydaktycznych – z 3 w 1996 roku do 13 w roku 2007 oraz długość szlaków turystycznych – z 320 km w 1996 roku do 483 w 2007 roku¹.

Zamierzeniem niniejszego artykułu jest przedstawienie postaw zwiedzających Biebrzański Park Narodowy oraz ich zachowań pro środowiskowych, a także opinii na temat ogólnego wpływu ruchu turystycznego oraz związanego z nim zagospodarowania turystycznego na środowisko. Główną metodą badań był sondaż diagnostyczny przeprowadzony z wykorzystaniem techniki ankietowej. Badania przeprowadzono w okresie maj-lipiec 2008 roku na próbie 221 respondentów.

1. Szanse i zagrożenia dla środowiska związane z rozwojem działalności turystycznej

Turystyka jest nierozzerwalnie związana ze środowiskiem przyrodniczym. Jednym z ważniejszych motywów turystyki jest motyw poznawczy związany z poznawaniem przyrody i podziwianiem walorów krajobrazowych.

Pomiędzy turystyką a środowiskiem występują też wzajemne oddziaływania. Środowisko warunkuje rozwój turystyki, wpływa na jakość produktu turystycznego. Równocześnie turystyka wywiera ciągły wpływ na środowisko, w którym funkcjonuje, zmienia je w korzystnym kierunku – poprzez racjonalne kształtowanie, bądź niekorzystnym – przez niszczenie zasobów, a tym samym pomniejsza jego wartość.

---

¹ W. Hurkała, *Rozwój turystyki w parkach narodowych*, (w:) *Turystyka zrównoważona i ekoturystyka*, Wyd. PTTK, Warszawa 2008, s. 48.

Korzystne zmiany w środowisku powodowane działalnością turystyczną związane są przede wszystkim z:

- troską o środowisko naturalne, poprzez tworzenie obszarów chronionych, w celu zachowania różnorodności biologicznej na wszystkich poziomach;
- ograniczeniem presji na środowisko poprzez: monitorowanie skutków zmian w środowisku wywołanych przez turystykę, dostosowanie lokalizacji bazy i infrastruktury do zróżnicowanej pojemności turystycznej środowiska, rozwój proekologicznej infrastruktury na obszarach chronionych i w ich otulinie, rozwój proekologicznych zasad i form turystyki, przy uwzględnieniu wymogów ochrony przyrody, proekologiczne sposoby przemieszczania się na obszarach o największym natężeniu ruchu, stosowanie w przedsiębiorstwach turystycznych zielonej polityki zakupów, wdrażanie w przedsiębiorstwach turystycznych systemów zarządzania środowiskowego;
- zalesieniami dla wzbogacenia atrakcyjności turystycznej krajobrazu;
- opieką nad zwierzyną łowną dla potrzeb turystyki traperskiej i łowiectwa;
- konserwacją pomników przyrody w celu zachowania ich atrakcyjności;
- rozwojem inwestycji ochronnych w turystyce, takich jak: kanalizacje, oczyszczalnie ścieków, porządkowanie wysypisk, zachowanie ładu przestrzennego;
- proekologiczną zmianą struktury przemysłu, a w szczególności z rozwojem przemysłu przetwórczego, który jest mniej zasobochłonny niż surowcowy.

Turystyka postrzegana jest również jako główny sprawca szkód środowiskowych. Według D. Zaręby turystyka w skali masowej stanowi zagrożenie dla środowiska porównywalne z oddziaływaniem niektórych gałęzi przemysłu lub intensywnych upraw rolnych. Udział gospodarki turystycznej w degradacji wynosi od 5 do 7%².

Turystyka jako dziedzina głęboko ingerująca w przyrodę, silnie penetrująca środowisko naturalne, intensywnie wykorzystująca walory krajobrazu oraz poszczególne jego elementy, powoduje dwie grupy szkód:

- **szkody bezpośrednie** – niszczenie roślinności, fauny, przyrody ożywionej, gleby, hałas i zanieczyszczenia, pożary, zmiany krajobrazu, mikroklimatu i struktury biocenozy;
- **szkody pośrednie** – synantropizację flory i fauny, zmiany właściwości fizyko-chemicznych gleby oraz wód, zmiany w strukturze i funkcjonowaniu

---

² D. Zaręba, *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2000, s. 16.

ekosystemów chronionych, obniżenie walorów dydaktycznych, naukowych i turystycznych parków narodowych³.

Antropogenne obciążenie środowiska wskutek rozwoju turystycznego obszaru recepcji powoduje skutki bezpośrednie przede wszystkim w ekosystemie, natomiast pośrednie poza ekosystemem, głównie w sferze gospodarczej i społecznej, które traktowane są jako straty ekologiczne.

Straty w środowisku przyrodniczym powodowane przez turystykę, biorąc pod uwagę poszczególne elementy rynku turystycznego, można podzielić na dwie podstawowe grupy:

- a) **straty związane z rozwojem podaży turystycznej, do których zaliczamy:**
  - zabór ziemi na cele inwestycyjne (wzrost obszarów zurbanizowanych, wzrost długości dróg), co powoduje kurczenie się obszarów biologicznie czynnych, zmniejszenie przestrzeni życiowej zwierząt,
  - zubożenie krajobrazu wskutek naruszenia ładu przestrzennego (grodzenie działek, zabudowania w linii brzegowej),
  - zanieczyszczenie środowiska wskutek eksploatacji obiektów turystycznych (emisja zanieczyszczeń powietrza z indywidualnych kotłowni węglowych, ze środków transportu, zwiększenie zanieczyszczenia wód podziemnych i powierzchniowych wskutek braku kanalizacji, nieszczelności szamb, wycieków substancji z urządzeń spalinowych),
  - niszczenie powłoki ozonowej (silniki samolotowe, substancje z urządzeń spalinowych);
  - fragmentacja obszarów leśnych;
  - zmiana w liczebności populacji zwierząt (wzmoczone odłowy ryb, zabijanie zwierząt do celów pamiątkarskich),
- b) **straty związane z zachowaniem się turystów, w szczególności:**
  - bezpośrednie niszczenie szaty roślinnej, wkraczanie obcych gatunków, zmiany w obszarach prawnie chronionych,
  - niszczenie pokrywy glebowej poprzez narciarstwo zjazdowe, przygotowanie tras, turystykę pieszą,
  - zanieczyszczenie powietrza w wyniku ruchu samochodowego,
  - zanieczyszczenie środowiska odpadami pozostawionymi przez turystów,
  - zwiększenie hałasu – płoszenie zwierząt, ptaków,
  - zmiany w zachowaniu zwierząt powodowane dokarmianiem przez turystów.

---

³ Tamże, s. 16-17.

Skutki degradacji środowiska przyrodniczego są różne w zależności od typu walorów przyrodniczych, skali i form ruchu turystycznego, wielkości i zakresu prowadzonej przez podmioty turystyczne działalności, stosowanych technologii wytwarzania produktu turystycznego, stosowanych urządzeń ochronnych (np. ochrony wód, utylizacji odpadów)⁴. Należy również pamiętać, iż oprócz turystyki zagrożenia, konflikty potęguje realizacja innych, czasami konkurencyjnych funkcji: gospodarki leśnej, rolnej, wodnej, osadnictwa (np. presja budownictwa, zagęszczenie sieci infrastruktury technicznej, komunikacji (np. hałas, spaliny).

Wielkość szkód wywołanych przez turystykę uzależniona jest od stopnia przekroczenia naturalnej odporności środowiska przyrodniczego, czyli jego zdolności do samolikwidacji ujemnych skutków użytkowania turystycznego⁵.

Ograniczanie zagrożeń związanych z rozwojem działalności turystycznej wymaga podejmowania wielu działań zapobiegawczych na różnych szczeblach zarządzania turystyką. Potrzebna jest tak zwana **ekologizacja turystyki** w oparciu o proekologiczne przekształcanie bazy i zjawisk turystycznych – obiektów, usług i konsumpcji.

W celu zmniejszenia presji działalności turystycznej na środowisko, rozsądnego wykorzystania i zarządzania obszarem, jego wartościami naturalnymi oraz zasobami, ograniczenia wkładu materiałowego oraz zapobiegania wytwarzaniu odpadów, a także niskiego zużycia zasobów wodnych i energetycznych, podmioty branży turystycznej powinny podejmować działania rozwojowe o charakterze eko-innowacyjnym, zmierzające do kształtowania proekologicznych zachowań personelu oraz coraz częściej samych klientów branży turystycznej.

Skuteczność tych przedsięwzięć (ekologizacji turystyki) w dużym stopniu uzależniona będzie od gruntownego uświadomienia sobie przez wszystkich uczestników ruchu turystycznego głębokich i wielopłaszczyznowych relacji pomiędzy turystyką a środowiskiem przyrodniczym.⁶

Jedną z ważnych dróg prowadzących do ekologizacji turystyki powinna być powszechna edukacja ekologiczna podmiotów turystycznych i turystów, prowadząca do podniesienia świadomości ekologicznej. Edukacja ekologiczna powinna zmieniać stosunek wszystkich osób zaangażowanych w turystykę do środowiska,

---

⁴ I. Jędrzejczyk, *Ekologiczne uwarunkowania i funkcje turystyki*, Wyd. "Śląsk", Katowice 1995, s. 25.

⁵ Granice odporności środowiska na działalność turystyczną w literaturze polskiej określa się głównie za pomocą dwóch wskaźników: wskaźnika naturalnej chłonności terenu i wskaźnika pojemności turystycznej.

⁶ P. Bogdanowicz, *Turystyka a świadomość ekologiczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, s. 152.

dostarczać wiedzę na temat jej funkcjonowania, uczyć wrażliwości na jej piękno, a także kształtować umiejętność oraz chęć działania na rzecz ochrony środowiska.

Wszyscy pracownicy branży turystycznej, organizatorzy turystyki, przewodnicy turystyczni, powinni wykazywać się znajomością oddziaływania inwestycji i grup turystycznych oraz indywidualnych turystów na ekosystemy wodne i lądowe, a także znać oddziaływanie poszczególnych typów ekosystemów na organizm człowieka. Wszyscy pracownicy branży turystycznej powinni posiadać odpowiednie kwalifikacje przyrodnicze. Wiedza ta bowiem w znacznym stopniu przyczyniłaby się do prawidłowego sterowania ruchem turystycznym i stymulowania pożądanych zmian⁷.

2. Turystyka a środowisko przyrodnicze – wyniki badań ankietowych

2.1. Cel, metody i narzędzie badawcze

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wyników badań ankietowych dotyczących środowiskowych aspektów rozwoju turystyki w Biebrzańskim Parku Narodowym, a w szczególności przedstawienie:

- postrzegania przez turystów wpływu rozwoju turystyki na stan środowiska przyrodniczego badanego obszaru;
- postaw respondentów wobec przyrody i zachowań pro środowiskowych podczas podróży turystycznych;
- oceny zachowań innych turystów względem środowiska.

Badania przeprowadzone zostały w 2008 roku w miesiącach: maj, czerwiec i lipiec na „Carskiej Drodze”⁸ w Biebrzańskim Parku Narodowym.

Główną metodą badań był sondaż diagnostyczny przeprowadzony z wykorzystaniem techniki ankietowej. Sondażem ankietowym objęto respondentów na zasadzie wyboru losowego. Badaniem objęto 221 osób powyżej 15 roku życia, w tym 131 kobiet oraz 90 mężczyzn. Największą grupę przebadanych stanowiły osoby w wieku 25-44 lat – 39% oraz 45-60 lat – 30%. Respondenci w przeważającej mie-

⁷ Tamże.

⁸ „Carska Droga” powstała pod koniec XIX wieku. Obecnie jest drogą powiatową. Stanowi ważny szlak komunikacyjny, służący ludności lokalnej, a także turystom odwiedzającym Biebrzański Park Narodowy. „Carska Droga” stanowi najdziksze z cywilizowanych miejsc w Polsce, gdzie na asfaltowej drodze łatwiej jest zobaczyć dzikie zwierzę niż człowieka. Droga przebiega przez najcenniejsze zakątki Biebrzańskiego Parku Narodowego i obszary europejskiej sieci Natura 2000, czyli Ostoję Biebrzańską i Dolinę Biebrzy. Atrakcyjność krajobrazu oraz możliwość podziwiania bogactwa dzikiej przyrody są powodem jej dużej popularności, zwłaszcza wśród miłośników dzikiej przyrody („Carska Droga” folder, Wyd. Biebrzański Park Narodowy, Osowiec-Twierdza 2009).

rze pochodzili spoza województwa podlaskiego. Stanowili oni 59% przebadanych. Zamieszkiwali też różne środowiska. Przeważały osoby pochodzące z dużych miast – 34%. Reprezentanci wsi stanowili tylko 12% ankietowanych. Wśród ankietowanych wyższe wykształcenie posiadała grupa największa – 49%, średnie – 44%. Osoby z wykształceniem podstawowym stanowiły jedynie 6% badanych.

2.2. Postrzeganie wpływu turystyki na środowisko przyrodnicze Biebrzańskiego Parku Narodowego

Wyniki badań ankietowych pokazują, że wśród respondentów oceniających **wpływ rozwoju turystyki na stan środowiska przyrodniczego** dominuje pogląd, iż wpływ ten **jest raczej niekorzystny (34%)**, natomiast **21%** ankietowanych twierdzi, iż **turystyka nie ma wpływu na środowisko**. Spora grupa respondentów, bo aż **19%** **nie ma na ten temat zdania**. Również 19% respondentów określiło ten wpływ za korzystny lub raczej korzystny (odpowiednio 9% i 10%). Postrzeganie przez ogół respondentów wpływu turystyki na środowisko zobrazowano na rysunku 1.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 1. Ocena wpływu rozwoju turystyki na stan środowiska przyrodniczego

Ocena ta jest zróżnicowana w zależności od prezentowanych postaw, co pokazano na rysunkach 2 i 3. W trakcie badań ankietowych próbowano bowiem określić stosunek badanych do przyrody. Większość respondentów (46% – 102 osoby) przejawia **sympatię wobec przyrody**. Najmniejszą grupę (14% – 30 osób) stano-

wią przedstawiciele **głębokiej ekologii. Entuzjaści i osoby przejawiające stosunek obojętny** stanowią po 20% – po 44 osoby. Żadna z osób przebadanych nie zadeklarowała swojej niechęci wobec przyrody.

Przedstawiciele głębokiej ekologii w 56% dostrzegają niekorzystny wpływ turystyki na środowisko. Jedynie 20% jest zdania, iż wpływ ten jest zdecydowanie korzystny i raczej korzystny (po 10%). **Respondenci obojętni – przeważnie nie potrafią określić tego wpływu (48%) lub wskazują na brak wpływu (41%).** Tylko 2% uznaje, że jest on zdecydowanie korzystny, zaś 9% jest zdania że wpływ ten jest raczej niekorzystny. Wynika z tego iż negatywne opinie o turystyce i jej wpływie na środowisko zaostrzają się wraz ze wzrostem świadomości ekologicznej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 2. Ocena wpływu rozwoju turystyki na stan środowiska przyrodniczego przedstawicielei głębokiej ekologii

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

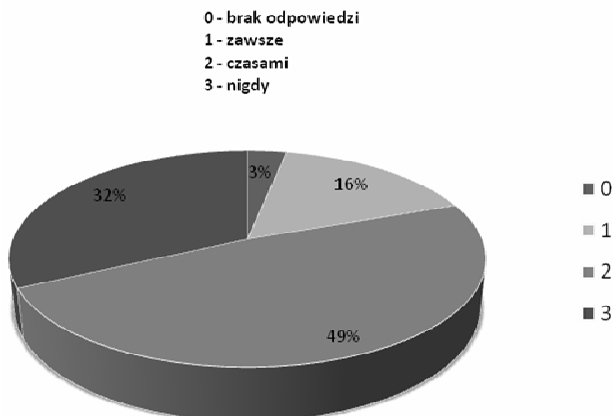
Rys. 3. Ocena wpływu rozwoju turystyki na stan środowiska przyrodniczego respondentów obojętnych wobec przyrody

Ważny problem w branży turystycznej stanowi zużycie wody. Turyści odwiedzający kraje rozwijające się, zużywają codziennie ośmiokrotnie więcej wody niż lokalni mieszkańcy.⁹ Potwierdzają to przeprowadzone badania.

Podczas podróży turystycznych respondenci na ogół rzadko (czasami) lub nigdy nie zwracają uwagi na zużycie wody i energii elektrycznej. Czasami oszczędza wodę 49% ogółu przebadanych osób, 32% z kolei nie robi tego nigdy. Podobnie przedstawia się sytuacja z oszczędnością energii elektrycznej. 47% respondentów tylko czasami jest skłonna do oszczędności, zaś 33% w ogóle nie działa w tym kierunku.

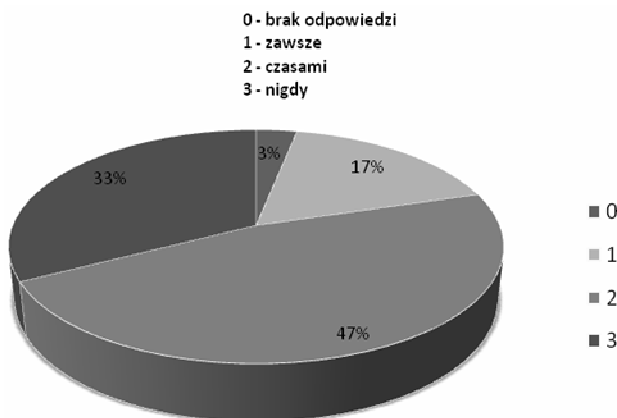
Deklaracje respondentów dotyczące zwracania uwagi na zużycie wody i energii elektrycznej w trakcie podróżowania zobrazowano odpowiednio na rysunkach 4 i 5.

⁹ D. Zaręba, *Ekoturystyka...*, op.cit, s. 18.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankiet.

Rys. 4. Zwracanie uwagi na zużycie wody podczas podróży turystycznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankiet.

Rys. 5. Zwracanie uwagi na zużycie energii elektrycznej podczas podróży turystycznych

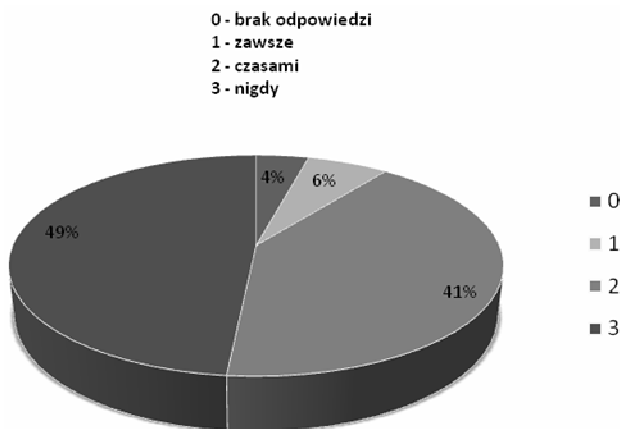
Biorąc pod uwagę prezentowane postawy, nieco inaczej przedstawiają się deklaracje co do oszczędności wody i energii przedstawicieli głębokiej ekologii i osób obojętnych wobec przyrody. 37% przedstawicieli pierwszej grupy – głębokich ekologów zawsze oszczędza wodę oraz energię elektryczną podczas podróży turystycznych. 57% przedstawicieli tej grupy oszczędza wodę czasami, zaś niewiele bo 53% czasami oszczędza energię. Niewielka grupa, bo 3% świadomych

ekologów, nigdy nie zwraca uwagi na zużycie wody, nieco więcej bowiem 10% zaś nie podejmuje kroków, mających na celu oszczędzanie energii elektrycznej.

Przejawem niskiej świadomości ekologicznej respondentów obojętnych jest duży odsetek osób nigdy nie oszczędzających wody (48%) oraz energii elektrycznej (50%).

Udział w stowarzyszeniach ekologicznych jest przejawem zainteresowania danego usługodawcy kwestiami ekologicznymi oraz zgodności jego działalności z wymaganiami ochrony środowiska. W trakcie badań próbowano określić czy ma to istotne znaczenie dla klientów branży turystycznej. Wyniki badań zobrazowane na rysunku 6 wskazują jednoznacznie, iż respondenci rzadko zwracają uwagę na przynależność usługodawcy do stowarzyszeń ekologicznych. 41% czasami bierze tę okoliczność pod uwagę przy wyborze miejsca wypoczynku, zaś prawie połowa – 49% nigdy nie zwraca na to uwagi. Jedynie dla 6% ankietowanych ma to istotne znaczenie.

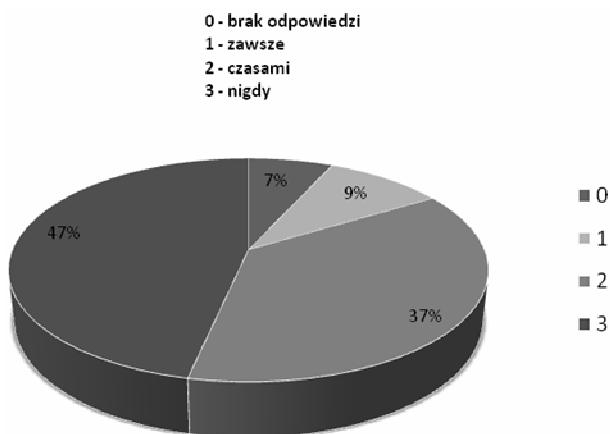
Odnosnie zainteresowania przynależnością usługodawcy do stowarzyszeń wyniki są podobne zarówno wśród przedstawicieli głębokiej ekologii, jak i respondentów obojętnych wobec środowiska. Zarówno w jednej jak i drugiej grupie osób spory udział mają osoby dla których nie ma to żadnego znaczenia. 40% przedstawicieli głębokiej ekologii oraz 68% respondentów obojętnych nigdy nie bierze pod uwagę deklaracji członkostwa usługodawcy w organizacji ekologicznej. Jedynie 13% głębokich ekologów oraz 2% respondentów obojętnych jest zainteresowana tym udziałem i bierze po uwagę przy podejmowaniu decyzji o wyborze usługodawcy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

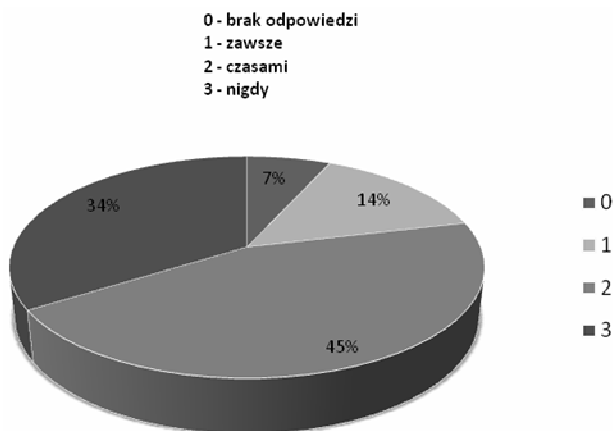
Rys. 6. Zwracanie uwagi na przynależność usługodawcy do stowarzyszeń ekologicznych

Większego znaczenia dla respondentów nie ma też przynależność usługodawcy do społeczności lokalnej (37% badanych zwraca na to uwagę czasami, a 47% nie zwraca uwagi nigdy), sposób produkcji kupowanych produktów (45% respondentów zwraca uwagę czasami, zaś 34% nie zwraca uwagi nigdy), czy pochodzenie kupowanych produktów (44% badanych czasami jest zainteresowana, zaś 30% w ogóle). Udział ten zobrazowano na kolejnych trzech rysunkach – 7, 8, 9.

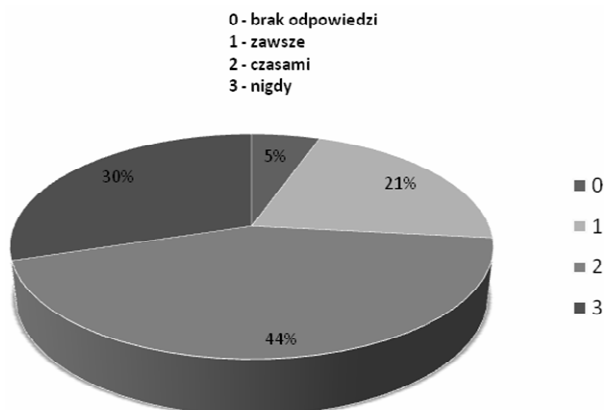
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 7. Zwracanie uwagi na przynależność usługodawcy do ludności lokalnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 8. Zwracanie uwagi podczas podróży turystycznych na sposób produkcji kupowanych produktów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

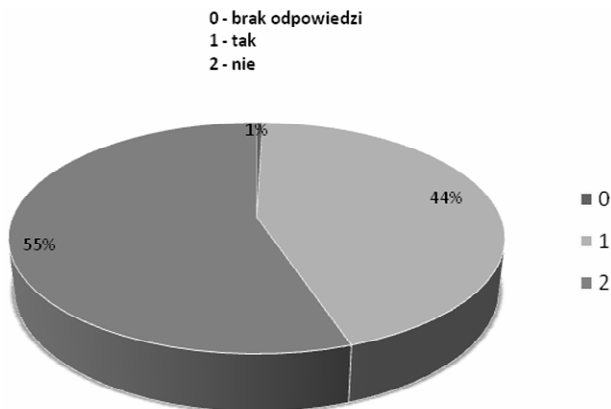
Rys. 9. Zwracanie uwagi podczas podróży turystycznych na pochodzenie kupowanych produktów

Spośród osób, którym wyszczególnione powyżej zagadnienia, a więc przynależność usługodawcy do ludności lokalnej, sposób produkcji kupowanych produktów oraz ich pochodzenie, nie są obojętne – najliczniejszą grupę stanowią respondenci, którzy zwracają uwagę na pochodzenie kupowanych produktów. Stanowią oni 21% ankietowanych.

2.3. Proekologiczne zachowania turystów

Kolejne pytania ankiety miały na celu sprawdzenie jaki udział w ogólnej grupie przebadanych mają turyści-respondenci, którzy są wrażliwi na niewłaściwe zachowania innych turystów wobec przyrody oraz dostępnej infrastruktury.

Badania pokazują, iż dla ponad połowy respondentów (55%), nie ma znaczenia szkodliwe oddziaływanie innych turystów na przyrodę i infrastrukturę, co zobrazowano na rysunku 10.

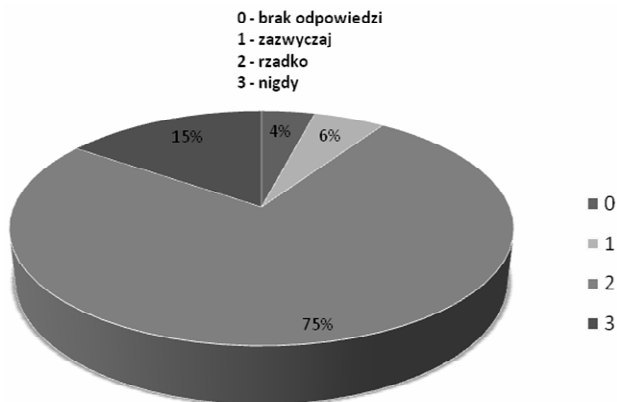
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 10. Wrażliwość na zachowanie turystów szkodliwie oddziaływujących na przyrodę i infrastrukturę

Odmienne opinie na ten temat mają **przedstawiciele głębokiej ekologii, którzy w 80% są wrażliwi na niewłaściwe zachowania innych turystów;**

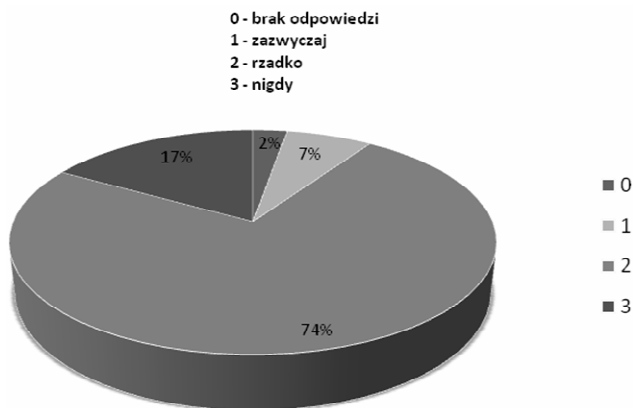
Osobom prezentującym postawy obojętne wobec środowiska – aż w **96% nie przeszkadza szkodliwe oddziaływanie innych turystów na przyrodę i infrastrukturę.**

Respondenci w zdecydowanej większości rzadko dostrzegają pozytywne zachowania innych turystów w postaci oszczędzania wody, oszczędnego gospodarowania energią elektryczną, segregacji odpadów. Sporadyczne (rzadkie) pozytywne zachowania zauważa 75% respondentów (dla wody), 74% (dla energii elektrycznej) oraz 58% (w przypadku segregacji odpadów). Jedynie 6% badanych zauważa u innych turystów oszczędzanie wody, 7% oszczędzanie energii elektrycznej, a 9% dostrzega segregację odpadów. Wyniki badań dotyczące tych kwestii zobrazowano na rysunkach 11,12,13.

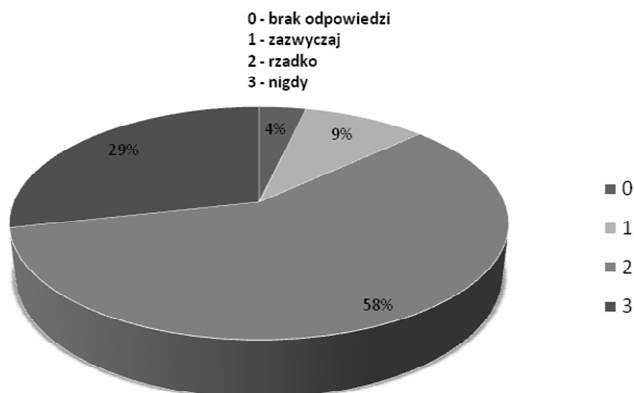
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 11. Postrzeżenie oszczędzania wody przez turystów w trakcie podróży turystycznych i wypoczynku

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

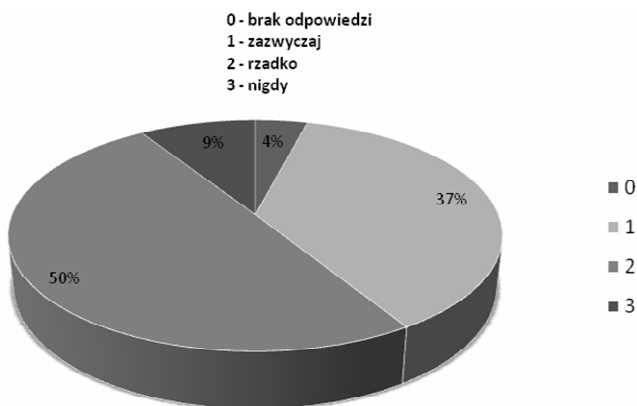
Rys. 12. Postrzeżenie dbania przez turystów o oszczędne zużycie energii elektrycznej w trakcie podróży turystycznych i wypoczynku

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 13. Postrzeganie segregacji odpadów przez turystów w trakcie podróży turystycznych i wypoczynku

Więcej pozytywnych zachowań respondenci dostrzegają w odniesieniu do wyrzucania odpadków do śmietników. Postrzeganie tych zachowań wśród innych turystów zobrazowano na rysunku 14. 37% respondentów zazwyczaj widzi właściwe postępowanie innych turystów, ale duża też grupa – 50% badanych jest zdania, że rzadko zdarza się pozostawianie odpadków w miejscach do tego przeznaczonych.

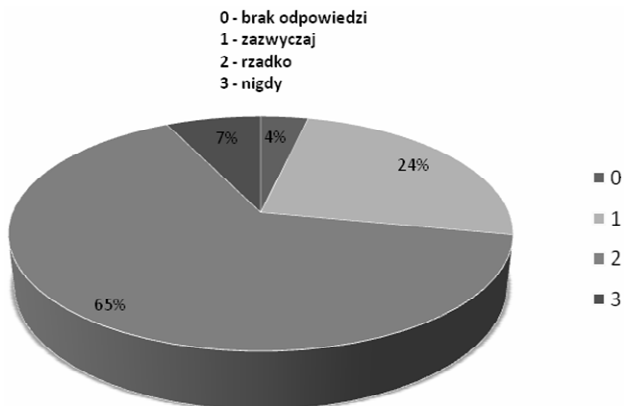

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 14. Postrzeganie wyrzucania odpadków tylko do śmietników przez turystów w trakcie podróży turystycznych i wypoczynku

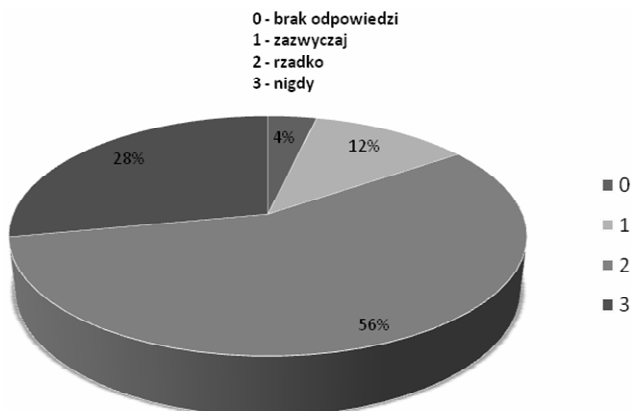

Respondenci rzadko zauważają także zrywanie roślin (65% wskazań) oraz nabywanie pamiątek wytworzonych z wykorzystaniem roślin lub zwierząt chronionych (56% wskazań) – co jest zjawiskiem pozytywnym, choć zrywanie roślin jest powszechniejsze wśród turystów. 24% badanych twierdzi bowiem, że inni turyści zazwyczaj to praktykują. Wyniki badań prezentują odpowiednio rysunki 15 oraz 16.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

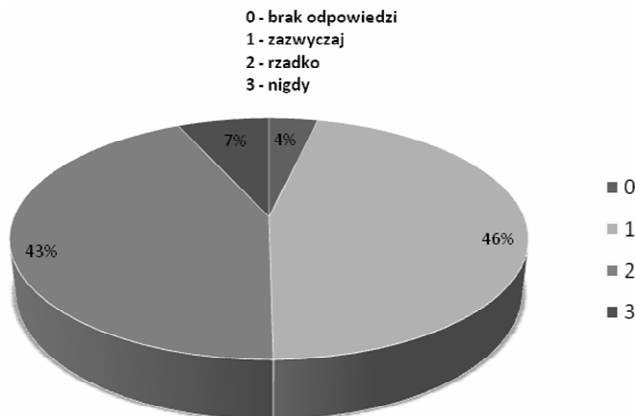
Rys. 15. Postrzeganie częstotliwości zrywania roślin przez turystów

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 16. Postrzeganie częstotliwości nabywania przez turystów pamiątek wytworzonych z wykorzystaniem roślin i zwierząt

Grupa przebadanych osób dostrzega problem hałasowania na szlakach, bowiem zgodnie z wynikami zobrazowanymi na rysunku 17 – **46% ankietowanych wskazało na powszechność tego zjawiska.** Nieco mniejsza grupa – 43% badanych rzadko spotyka się z nadmiernym hałasem.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 17. Postrzeganie częstotliwości hałasowania na szlaku przez turystów

Podsumowanie

Turyści odwiedzający Biebrzański Park Narodowy reprezentują różne postawy wobec środowiska, z którymi nierozzerwalnie związane są określone postępowania i zachowania. Są to zarówno przedstawiciele głębokiej ekologii, entuzjaści przyrody – którzy występują w mniejszości, sympatycy przyrody, jak również tacy turyści, dla których troska o stan środowiska nie ma większego znaczenia.

Wśród turystów odwiedzających park dominuje pogląd, iż turystyka ma niekorzystny wpływ na środowisko przyrodnicze. Zagrożenie dla środowiska ze strony turystyki dostrzegane jest przede wszystkim w grupie osób cechujących się wrażliwością na wartości przyrodnicze, posiadających wiedzę o ich występowaniu i znaczeniu. To oni również podejmują działania na rzecz ochrony środowiska.

Turyści wybierający jako miejsce recepcji obszary przyrodniczo cenne parku na ogół cechują się niską świadomością ekologiczną. Z reguły nie przejawiają postaw proekologicznych. Większość badanych deklaruje, iż:

- rzadko oszczędza wodę i energię elektryczną podczas podróży turystycznych,
- większego znaczenia nie ma dla nich funkcjonowanie usługodawców z branży turystycznej zgodnie z wymaganiami ochrony środowiska oraz ich przynależność do stowarzyszeń proekologicznych oraz do społeczności lokalnej,
- istotnego znaczenia nie ma pochodzenie produktów kupowanych podczas podróży oraz sposób ich produkcji.

Przeprowadzone badania jednocześnie wskazują, iż dla większej grupy respondentów (poza przedstawicielami głębokiej ekologii) obojętne są postawy i zachowania wobec środowiska i dostępnej infrastruktury turystycznej, innych turystów. Nie zauważają oni pozytywnych działań mających na celu ograniczenie presji podczas podróży turystycznych, w trakcie pobytu w miejscu recepcji. Przebadana grupa respondentów spotyka się z problemem hałasowania na szlakach. Uznaje ona, iż jest to zjawisko dość powszechne.

W związku z powyższym stwierdza się, iż stosunek osób zaangażowanych z turystykę (turystów) do środowiska powinien ulec zmianie. Powinno się to odbywać poprzez edukację ekologiczną, w której zdecydowany udział powinni brać przedstawiciele branży turystycznej (kadra zarządzająca i obsługująca turystów). Ich zaangażowanie jest niezbędne dla stymulowania pożądanych zmian postaw turystów wobec środowiska.

Piśmiennictwo

1. Bogdanowicz P. 2005. *Turystyka a świadomość ekologiczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
2. „Carska Droga” folder, Wyd. Biebrzański Park Narodowy, Osowiec-Twierdza 2009.
3. Hurkała W. 2008. *Rozwój turystyki w parkach narodowych*, (w:) *Turystyka zrównoważona i ekoturystyka*, Wyd. PTTK, Warszawa.
4. Jędrzejczyk I. 1995. *Ekologiczne uwarunkowania i funkcje turystyki*, Wyd. „Śląsk”, Katowice.
5. Zaręba D. 2000. *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, Wydawnictwo PWN, Warszawa.